

DOI <https://doi.org/10.36719/2707-9317/119/41-51>

Directions of regulating international population migration in Azerbaijan

Akifa Aghayarova

PhD in Economics,

leading researcher Institute of Economics

"Demography and employment problems " department

E-mail: akifaaqayarova1980@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4714-5330>

Abstract: The article analyzes the directions of regulating international population migration in Azerbaijan within the framework of institutional and economic methods, examining the mechanisms for managing migration processes based on the legal and regulatory framework, the Migration Code, constitutional provisions, and the Concept of State Migration Policy¹. Particular attention is paid to the emigration of highly qualified specialists, the problem of “brain drain,” and Lovell’s “6R” approach applied in international practice. The study substantiates the necessity of stimulating immigration while restricting emigration mainly through indirect—economic—measures. It also examines regulatory acts adopted in 2024–2025, especially the new assessment mechanisms implemented within the framework of the Highly Qualified Migrant Program. The article concludes that although Azerbaijan’s migration policy is primarily focused on immigration, there remains a need to develop more concrete mechanisms for retaining and facilitating the return of highly qualified emigrants.

Keywords: Migration policy, diaspora, emigration, immigration, highly qualified personnel.

JEL O15, R23; UDC 331.556

¹ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01012179437>

Azərbaycanda beynəlxalq əhali miqrasiyasının tənzimlənməsi istiqamətləri

Akifə Ağayarova

i.f.d., aparıcı elmi işçi AR ETN İqtisadiyyat İnstitutu,

“Dемоqrafiya və məşğulluq problemləri” şöbəsi.

E-mail: akifaaqayarova1980@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4714-5330>

Xülasə: Məqalədə Azərbaycanla beynəlxalq əhali miqrasiyasının tənzimlənməsi istiqamətləri institusional və iqtisadi metodlar kontekstində təhlil edilərək miqrasiyanın hüquqi-normativ əsasları, Miqrasiya Məcəlləsi, Konstitusiyaya müddəaları və Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasətinin Konsepsiyası əsasında miqrasiya proseslərinin idarə olunması mexanizmləri² araşdırılmışdır³. Xüsusi diqqət yüksək ixtisaslı kadrların emiqrasiyası, “beyin axını” problemi və beynəlxalq təcrübədə tətbiq edilən Louvell-in “6R” yanaşmasına yönəldilmişdir. Məqalədə immiqrasiyanın stimullaşdırılması, emiqrasiyanın isə əsasən dolayı – iqtisadi vasitələrlə məhdudlaşdırılması zərurəti əsaslandırılır. Həmçinin 2024–2025-ci illərdə qəbul edilmiş normativ aktlar, xüsusilə Yüksəkixtisaslı Miqrant Proqramı çərçivəsində tətbiq olunan yeni qiymətləndirmə mexanizmləri təhlil olunur. Nəticə olaraq göstərilir ki, Azərbaycanda miqrasiya siyasəti əsasən immiqrasiyaya fokuslansa da, yüksək ixtisaslı emiqrantların saxlanması və geri qayıdışı üçün daha konkret mexanizmlərin formalaşdırılmasına ehtiyac var.

Açar sözlər: Miqrasiya siyasəti, diaspora, emiqrasiya, immeqrasiya, yüksək ixtisaslı kadrlar.

JEL O15, R23; UDC 331.556

Problemin qoyuluşu

Miqrasiya müasir dövrdə global iqtisadi, sosial və demoqrafik dəyişikliklərin əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri kimi çıxış edir. Lakin miqrasiya axınlarının idarə olunması, xüsusilə də onun institusional (yəni hüquqi və inzibati tənzimlənmə) və iqtisadi (dolayı metodlarla tənzimlənmə) aspektlərinin balanslaşdırılması bir çox ölkələr üçün ciddi çağırış olaraq qalır⁴.

Azərbaycan üçün bu məsələ iki istiqamətdə aktualdır:

1.Emiqrasiya — xüsusilə yüksək ixtisaslı kadrların ölkədən axını (“beyin axını”) insan kapitalı itkisinə və iqtisadi potensialın zəifləməsinə səbəb olur;

2.İmmiqrasiya — xaricdən yüksək ixtisaslı kadrların cəlb olunması üçün institusional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.

Azərbaycanda miqrasiya siyasətinin əsas istiqamətləri və hüquqi baza 6R (Return, Restriction, Recruitment, Reparation, Resourcing, Retention) modelinin bütün aspektlərini tam şəkildə əhatə etmir. Bununla yanaşı, iqtisadi tənzimləmə mexanizmləri (işsizlik səviyyəsinin azaldılması, regionlararası əmək bazarı balansı, investisiya təşviqi və s.) miqrasiyanın idarə olunmasında hələ də kifayət qədər effektiv deyil⁵.

Tədqiqatın məqsədi — miqrasiyanın institusional və iqtisadi tənzimlənməsi arasında qarşılıqlı əlaqəni müəyyənləşdirmək və Azərbaycanın miqrasiya siyasətində bu iki yanaşmanın optimal balansını təklif etməkdir.

Metodologiya və tədqiqat üsulları

Tədqiqat işində normativ-hüquqi təhlil, iqtisadi təhlil, sistemli yanaşma və müqayisəli və statistik təhlil, ümumiləşdirmə metodlarından istifadə olunmuşdur⁶. Təhlillər zamanı nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar – Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatının (BMT), Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT), Avropa Birliyinin (AB), Dünya Bankının (DB), eləcə də Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatlarından və

² <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01012179437>

³ <https://migration.gov.az/>

⁴ https://nauchforum.ru/files/2025_07_17_econ/7%2896%29.pdf

⁵ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01012179437>

⁶Yenə orda

statistik məlumatlarından istifadə edilmişdir.

Giriş / Introduction

Bizim tədqiqatımızın predmeti miqrasiyanın birbaşa, yəni institusional tənzimlənməsi və dolayısi ilə, yəni iqtisadi metodlarla tənzimlənməsi ilə bağlıdır. İnstitusional miqrasiya ilə bağlı qəbul edilən qanunları, qaydaları, müxtəlif hüquqi normativ aktları, həmçinin onların həyata keçirilməsi mexanizmlərini əhatə edir. Belə tənzimlənmə şübhəsiz ki, miqrasiyanın həcminə təsir edir⁷.

Məsələn, bunu ABŞ, Kanada və Avropa ölkələrinə nəinki miqrasiya məqsədilə, hətta işgüzar və ya turizm məqsədilə səfərlər zamanı viza prosedurlarının çətinliyi sübut edir⁸. Viza verilirərkən tələb olunan sənədlərin çoxluğu, dəvət məktubunun yaratdığı məsuliyyət, ödənilən rüsumların həcmi, prosedurların yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan vaxt və sair məsələlər viza alışı xeyli çətinləşdirir. Bura iş vizası üçün tələb olunan digər sənədləri də əlavə etsək, onda bu ölkələrə miqrasiyanın nə qədər mürəkkəb bir proses olduğuna əmin olarıq. Digər tərəfdən, ABŞ və bəzi Avropa ölkələri miqrantdan hətta ən azı bakalavr səviyyəsində təhsilinin olmasını tələb edir. Beləliklə, miqrantların praktiki olaraq, seçimi aparılır. ABŞ-in miqrasiya siyasətinin mahiyyətində ölkəyə yüksək ixtisaslı kadrların cəlb edilməsi dayanır. Hazırda dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin hamısı yüksək ixtisaslı kadrların ölkəyə cəlb edilməsi sahəsində rəqabət aparırlar. İqtisadi rəqabətlə, hər hansı mal və xidmət sahəsində rəqabətliyiyyənin artırılması ilə yanaşı, həm də “beyin axını” sahəsində rəqabət getdikcə güclənir. İnsan kapitalının iqtisadi inkişafda və ölkənin rifah halının yüksəlməsində rolunun getdikcə artması hər bir ölkəni “hazır insan kapitalı” uğrunda mübarizəyə səfərbər edir. Biz “hazır insan kapitalı” ifadəsini ona görə tədqiqatımıza daxil edirik ki, miqrantların mənşə ölkəsində təhsilinə, sağlamlığına yönəldilən dövlət xərcləri onun insan kapitalı kimi yetişməsində mühüm əhəmiyyət daşıyır. Əksər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə belə dövlət xərcləri inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə az olsa da, mənşə ölkələrinin büdcəsində mühüm çəkiyə malikdir. Emiqrantlarla digər ölkələrə, xüsusilə inkişaf etmiş ölkələrə axan insan kapitalı mənşə ölkəsi üçün itki, təyinat ölkəsi üçün əlavə qazandır⁹.

Beynəlxalq təcrübə

İqtisadi ədəbiyyatda ölkədən beyin axınlarının qarşısını almağa yönələn və əksinə beyin axınlarının ölkəyə immiqrasiyasını dəstəkləyən siyasətin vacibliyini əsaslandıran tədqiqatlar çoxdur. Məsələn, Louvell ¹⁰ qeyd edir ki, yüksək ixtisaslı emiqrasiya ilə bağlı mənşə ölkələri elə siyasət qura bilərlər ki, onlar belə emiqrasiyadan da faydalansınlar. O, bu siyasəti “6R” adlandırır¹¹. Bu, ingilis dilindəki 6 sözün baş hərflərindən ibarətdir: 1) qayıdış (Return); 2) məhdudiyyət (Restriction); 3) iş qəbul (Recruitment);

4) təzminat (Reparation); 5) resurs (Resourcing); 6) saxlama (Retention). Burada “qayıdış” siyasəti yüksək ixtisaslı kadrların geri qayıtmasına şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur. “Məhdudiyyət” siyasəti həm öz vətəndaşlarının emiqrasiyasına, həm də xarici vətəndaşların immiqrasiyasına məhdudiyyətin qoyulmasını nəzərdə tutur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz yanaşmadan fərqli olaraq, bəzi ölkələrdə yerli yüksək kadrların rəqabətliyiyyəni qorumaq məqsədilə immiqrasiyaya məhdudiyyətin qoyulması siyasəti də həyata keçirilə bilər¹². Lakin belə məhdudiyyətlər əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələrdə tətbiq edilir. “İş qəbul” siyasətinin mahiyyətində xarici ölkələrdən işçilərin cəlb edilməsi durur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, hazırda bu tendensiya sürətlə inkişaf edir. Yüksək ixtisaslı həkimlərin, İKT mütəxəssislərinin ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilməsi siyasəti geniş yayılıb. Bu siyasət əsasən immiqrasiya prosesinin tənzimlənməsinə aiddir. “Təzminat” siyasəti əslində əksər inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün mühüm maliyyə mənbəyi ola bilər. Bu siyasətin mahiyyətində emiqrantların özü tərəfindən müəyyən məbləğdə vergi ödəməsi və ya təyinat ölkəsinin mənşə ölkəsinə insan kapitalı itkisinə görə təzminat ödəməsi dayanır. “Resurs” siyasəti hazırda əksər ölkələr tərəfindən, o cümlədən, Azərbaycan tərəfindən geniş tətbiq edilir. Bu siyasətin mahiyyətində emiqrasiya edən şəxslərlə dövlət orqanlarının sıx əlaqə yaratması və onların imkanlarından diaspora

⁷ https://nauchforum.ru/files/2025_07_17_econ/7%2896%29.pdf

⁸ Yəni orda

⁹ https://aak.gov.az/upload/dissertasion/_qtisad_elml_ri/AKIFE-AZE.pdf

¹⁰ Lowell, B. L. Policy responses to the international mobility of skilled labour. [Elektron resurs]/ International Migration Branch. International labour Office Geneva. -2002.

¹¹ https://nauchforum.ru/files/2025_07_17_econ/7%2896%29.pdf

¹² Yəni orda

fəaliyyəti üçün istifadə edilməsi dayanır. Bu siyasətin səmərəli olması üçün emiqrantlarla daim əlaqənin saxlanması, onlarla mənşə ölkəsindəki qohumlarının əlaqəsinin genişləndirilməsi vacibdir¹³. Hətta bu prosesə qoşulan emiqrantlara mənşə ölkəsi tərəfindən maliyyə yardımları da göstərilə bilər. Louvell (2002) belə iddia edir ki, potensial emiqrantın ölkədə saxlanması mühüm əhəmiyyət daşıyır və buna nail olmaq üçün “saxlama” siyasətini həyata keçirmək ən səmərəli yoldur. Bu siyasət iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsini və təhsil sektoruna geniş investisiyaların yatırılmasını nəzərdə tutur. Louvell (2002) tərəfindən irəli sürülən bu siyasət növlərinin, demək olar ki, hamısı ilə razılaşmaq olar. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, hazırda iqtisadi inkişafda emiqrasiya bir-birini o qədər şərtləndirir ki, onun hansının “birinci”, hansının “ikinci” rola malik olduğunu müəyyən etmək çətindir. Belə ki, yüksək ixtisaslı kadrların emiqrasiyanın azaldılması üçün iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi vacibdir. Digər tərəfdən, iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi üçün yüksək ixtisaslı kadrların emiqrasiyanın azaldılmasına ehtiyac var. Belə vəziyyət deməyə əsas verir ki, global miqyasda baş verən qütbləşmənin qarşısının alınması getdikcə çətinləşir.

Azərbaycanda miqrasiya proseslərinin idarəedilməsi ilə bağlı institusional tədbirləri nəzərə alaraq, belə idarəetmənin Miqrasiyanın İdarəedilməsi İndeksi üzrə qiymətləndirilməsini 1-ci cədvəldəki kimi apara bilərik.

Cədvəl 1.**Azərbaycanda Miqrasiyanın İdarə edilməsi üzrə qiymətləndirmə**

	İndikatorlar	Azərbaycan üzrə qiymətləndirmə
1. İnstitusional bacarıq	1. institusional çərçivə;	Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidməti (ARDMX)
	2. miqrasiya strategiyasının mövcudluğu	Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasəti Konsepsiyası
	3. immiqrasiya və emiqrasiya ilə bağlı hüquqi çərçivənin olması	Miqrasiya Məcəlləsi, Əmək Məcəlləsi
	4. məlumatların əlçatanlığı	Mövcud əlçatan məlumatları ARDMX-nin rəsmi saytından (https://www.migration.gov.az/az/statistics) və Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin (ARDSK) (www.stat.gov.az) saytından əldə etmək olur, lakin vahid məlumatlar bazası yoxdur.
	5. məlumatların şəffaflığı	Yüksək ixtisaslı emiqrantlar və immiqrantlarla bağlı məlumatlar yoxdur
2. miqrantların hüquqlarının qorunması	6. miqrantların əsas sosial xidmətlər və sosial təhlükəsizliyə çıxışının təmin edilməsi üçün ölkənin müvafiq strukturunun olması;	ARDMX vasitəçiliyi ilə miqrantların əsas sosial xidmətlər və sosial təhlükəsizliyə çıxışı təmin edilir
	7. ailə hüququnun təmin edilməsi	Miqrasiya Məcəlləsi bunu təmin edir.
	8. işləmək hüququnun təmin edilməsi	Miqrasiya Məcəlləsi və Əmək Məcəlləsi ilə təmin edilir
	9. uzunmüddətli dövr üçün ölkədə yaşamaq və gələcəkdə vətəndaş olmaq imkanının olması	Azərbaycan qanunvericiliyi buna imkan verir
3. təhlükəsiz və nizamlı miqrasiya	10. sərhəd nəzarətinin və mühafizəsinin təşkili;	Ölkədə sərhəd nəzarəti və mühafizəsi yüksək səviyyədə təşkil edilib. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Dövlət Sərhəd Xidməti fəaliyyət göstərir
	11. qəbul və uyğunluq meyarlarının olması	ARDMX tərəfindən bu meyarlar müəyyən edilib və həyata keçirilir
	12. yenidən integrasiya siyasətinin olması	Miqrasiya Məcəlləsi ilə tənzimlənir. Ayrıca siyasət mövcud deyil.
	13. insan alverinə və qaçaq-malçılığa qarşı mübarizə siyasətinin olması	Azərbaycan Respublikasının “İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında” 28 iyun 2005-ci il tarixli 958 - IIQ nömrəli Qanununun 8-ci maddəsinə əsasən İnsan alverinə qarşı mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Planına əsasən Daxili İşlər Nazirliyinin İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Baş İdarəsi yaradılıb.

¹³ https://aak.gov.az/upload/dissertation/_qtisad_elml_ri/AKIFE-AZE.pdf

4. əmək miqrasiyasının idarəedilməsi	14. əmək miqrasiyasının idarəedilməsi siyasətinin olması;	Miqrasiya Məcəlləsi və Əmək Məcəlləsi ilə tənzimlənir
	15. bacarıq və ixtisasların tanınması sxemlərinin olması;	Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Akkreditasiya və Nostrifikasiya İdarəsi həyata keçirir
	16. tələbə miqrasiyasının tənzimlənməsi	Azərbaycana gələn xarici tələbələrle iş birbaşa ali təhsil müəssisələrində həyata keçirilir
	17. ikitərəfli əmək müqavilələrinin ölçülməsi sxeminin olması	Belə bir sxem mövcud deyil
	18. miqrant köçürmələrinin idarəedilməsinin və ölçülməsi sxeminin olması.	Belə sxem mövcud deyil
5. regional və beynəlxalq əməkdaşlıq və digər əməkdaşlıqlar	19. beynəlxalq konvensiyaların imzalanması və ratifikasiyası;	2022-ci ilə qədər Azərbaycan miqrasiya ilə bağlı 22 beynəlxalq sənəd imzalayıb və ratifikasiya edib. ARDMX-ndə Beynəlxalq Əməkdaşlıq İdarəsi fəaliyyət göstərir.
	20. miqrasiya ilə bağlı regional kooperasiyanın mövcudluğu	Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Avropa İttifaqı ölkələri ilə miqrasiya sahəsində əməkdaşlıq həyata keçirilir
	21. ikitərəfli müqavilələrin mövcudluğu	Ayrı - ayrı ölkələrlə iki tərəfli əməkdaşlıq müqavilələri mövcuddur
	22. miqrasiya sahəsində global kooperasiya;	ARDMX Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı ilə əlaqələr qurub
	23. miqrasiya sahəsində digər əməkdaşlıqlar.	ARDMX ölkədə qeyri - hökumət təşkilatları və ali təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq edir

Qeyd: cədvəl müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Azərbaycanda miqrasiya ilə bağlı siyasətin mahiyyətindəki aspektlər əslində yuxarıda sadalanan və 6R kimi qəbul edilən aspektlərə uyğun gəlir.

Normativ-hüquqi təhlil

Son 35 ildə qəbul edilən qanunları və digər hüquqi normativ aktları bu aspektlər üzrə təsnifləşdirmək olar. Miqrasiyanın idarəedilməsinin fundamental əsası Azərbaycan Konstitusiyasının azadlıq hüququ ilə bağlı olan 28-ci maddəsində təsbit edilib. Bu maddənin 3-cü bəndində qeyd edilir ki, *qanuni surətdə Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan hər kəs sərbəst hərəkət edə bilər, özüne yaşayış yeri seçə və Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənara gedə bilər.*

Həmçinin həmin maddənin 4-cü bəndində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hər zaman maneəsiz öz ölkəsinə qayıtmaq hüququnun olduğu təsbit edilib¹⁴.

Azərbaycanda miqrasiyanın dövlət tənzimlənməsinin əsas istiqamətləri Miqrasiya Məcəlləsində yer alıb. Məcəllənin maddələrinə 6R aspektləri nöqtəyi - nəzərindən yanaşsaq, qeyd edə bilərik ki, Məcəllə əsasən immiqrasiya proseslərinin tənzimlənməsini nəzərə alır. Lakin 58-ci maddədə Azərbaycan vətəndaşlarının ölkə xaricində işə qəbulu məsələlərinin Azərbaycanın müvafiq dövlət orqanlarında qeydiyyatdan keçməsi prosedurları öz əksini tapıb¹⁵. Əslində belə qeydiyyat alma məlumat xarakterlidir, lakin müəyyən həddə məhdudlaşdırıcı tədbir hesab edilə bilər. Belə ki, bu maddənin 58.3-cü bəndində qeyd edilir ki,

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları xarici ölkələrdə haqqı ödənilən əmək fəaliyyəti ilə məşğul olduqda, hüquqlarının dövlət tərəfindən müdafiəsinin tam şəkildə təmin edilməsi məqsədi ilə təyinat ölkələrinə gəldikdən sonra 1 ay müddətində Azərbaycan Respublikasının həmin ölkədəki diplomatik nümayəndəliyində və ya konsulluğunda qeydiyyatdan keçməli və həmin ölkədə işləmələri

¹⁴ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası// 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmişdir. 1995-ci il noyabrın 27-dən qüvvəyə minmişdir. (2002-ci il avqustun 24-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş dəyişikliklər, 2009-cu il martın 18-də və 2016-cı il sentyabrın 26-da işə keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş əlavə və dəyişikliklər edilmişdir). - Bakı: Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, -2016. -85 s.

¹⁵ https://nauchforum.ru/files/2025_07_17_econ/7%2896%29.pdf

*barədə rəsmi sənəd təqdim etməlidirlər*¹⁶.

Məcəllədə və miqrasiya ilə bağlı qəbul edilən qanunlarda, həmçinin digər hüquqi-normativ aktlarda xarici ölkədə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan yüksək ixtisaslı kadrların ölkəyə qayıdışı üçün zəruri tədbirlər haqqında məlumatlar yoxdur¹⁷. Lakin Məcəllənin 63-cü maddəsində¹⁸ Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında işə cəlb olunması ilə bağlı hüquqi çərçivə yer alıb¹⁹.

Azərbaycanda miqrasiya proseslərinin idarəedilməsi və onun sosial-iqtisadi və milli təhlükəsizlik aspektləri

Müasir dövrdə miqrasiya prosesləri global miqyasda demoqrafik, sosial, iqtisadi və siyasi dəyişikliklərin mühüm determinantlarından biri kimi çıxış edir. Miqrasiyanın iqtisadi inkişaf və milli təhlükəsizlik sahələrinə təsirləri çoxşaxəli və dərin olduğundan, əksər ölkələr bu prosesin məqsədyönlü şəkildə idarə edilməsini öz dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirirlər. Miqrasiya axınlarının idarəedilməsi yalnız əhalinin hərəkətinə nəzarət etməklə məhdudlaşmır, həm də sosial sabitliyin qorunması, milli resurslardan səmərəli istifadə, əmək bazarının tarazlaşdırılması və təhlükəsizlik mühitinin möhkəmləndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır²⁰.

Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasında miqrasiya proseslərinin elmi əsaslarla tənzimlənməsi və idarə olunması istiqamətində mühüm hüquqi-siyasi sənəd kimi Azərbaycan Respublikasında Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasətinin Konsepsiyası hazırlanmışdır. Bu sənəd Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 iyul 2004-cü il tarixli, 94 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Konsepsiyada miqrasiya proseslərinin növləri, məqsədləri və tənzimlənmə mexanizmləri sistemli şəkildə müəyyən olunmuş, həmçinin miqrasiyanın sosial, iqtisadi və demoqrafik nəticələrinin dövlət siyasəti baxımından qiymətləndirilməsi üçün nəzəri və praktiki çərçivə yaradılmışdır.

Konsepsiyaya əsasən, miqrasiya iki əsas istiqamətdə — xarici miqrasiya və daxili miqrasiya kimi təsnif edilir. Daxili miqrasiya öz növbəsində məcburi miqrasiya və sosial-iqtisadi miqrasiya olmaqla iki əsas növə bölünür. Daxili məcburi miqrasiya — təbii fəlakətlər, texnogen qəzalar, ölkə daxilindəki silahlı münaqişələr, vətəndaş qarşıdurmaları və xüsusilə digər dövlətlərin hərbi təcavüzü nəticəsində insanların doğma yurdlarını tərk etməsi ilə xarakterizə olunur. Bu cür miqrasiyanın sosial-iqtisadi və psixoloji nəticələri uzunmüddətli və mürəkkəb olur, onun nəticələrinin aradan qaldırılması isə həm maddi, həm də mənəvi resursların səfərbərliyini tələb edir.

Azərbaycan Respublikasında daxili məcburi miqrasiyanın ən ağır forması Ermənistanın və ona dəstək verən silahlı birləşmələrin ölkəmizə qarşı həyata keçirdiyi hərbi təcavüz nəticəsində yaranmışdır. Torpaqlarımızın 20 faizdən çox hissəsinin işğalı yüz minlərlə insanın doğma yurdlarından didərgin düşməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycan dövləti son otuz il ərzində məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsinin təmin edilməsi, onların mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması, məşğulluğunun artırılması və cəmiyyətə reinteqrasiyası istiqamətində ardıcıl və mərhələli siyasət həyata keçirmişdir. Lakin bu problemin köklü həlli yalnız həmin insanların doğma torpaqlarına təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə qayıdışı ilə mümkündür.

2020-ci ilin payızında baş vermiş Vətən müharibəsi (II Qarabağ müharibəsi) nəticəsində Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa olunması bu istiqamətdə fundamental dönüş yaratdı. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən uğurlu hərbi-siyasi strategiya nəticəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərə qayıdış prosesi — “Böyük Qayıdış” proqramı — dövlətin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildi. Bununla belə, uzun illər işğal altında qalmış ərazilərin dağıdılmış infrastrukturu, minalanmış torpaqlar və ekoloji zərər həmin prosesin mərhələli, sistemli və çoxvektorlu yanaşma əsasında həyata keçirilməsini zəruri edir.

Digər tərəfdən, Azərbaycanda sosial-iqtisadi miqrasiya prosesi də diqqətəlayiq dinamika

¹⁶ Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsi//1 fevral 1999-cu ildə qəbul edilmişdir (28 dekabr 2018-ci il tarixdə olan dəyişikliklər və əlavələr). - Bakı: Qanun, - 2019. - 182 s.

¹⁷ https://aak.gov.az/upload/dissertation/_qtisad_elml_ri/AKIFE-AZE.pdf

¹⁸ <https://co-nf.ru/mnpk-innovacziionnoe-razvitie-obrazovaniya-nauki-i-tehnologij-31-yanvarya-2020.html>

¹⁹ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01000259108>

²⁰ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01012179437>

malikdir. Bu növ miqrasiya əsasən təbii fəlakətlər, sel, daşqın, torpaq sürüşmələri kimi hadisələr nəticəsində yaşayış yerinin dəyişməsi və ya daha çox əmək fəaliyyətini həyata keçirmək məqsədilə regiondan regiona köç edən şəxsləri əhatə edir. Bu proses ölkə daxilində əmək bazarının coğrafi strukturuna, regionların demografik vəziyyətinə və urbanizasiya tendensiyalarına bilavasitə təsir göstərir.

Konsepsiyada həmçinin xarici miqrasiya subyektlərinin də dəqiq təsnifatı verilmişdir. Bunlara emiqrantlar (ölkədən kənara köç edən şəxslər), immiqrantlar (ölkəyə gələnlər), qaçqınlar, sığınacaq axtaranlar, əmək miqrantları, qeyri-qanuni miqrantlar, tranzit miqrantlar və qaçqınlara bənzər vəziyyətdə olan şəxslər daxildir. Xarici miqrasiyanın idarə olunması həm beynəlxalq hüquqi öhdəliklərin yerinə yetirilməsi, həm də ölkənin əmək bazarı, təhlükəsizlik və sosial integrasiya siyasətinin balanslı şəkildə tənzimlənməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Nəticə etibarilə, Azərbaycan Respublikasında Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasətinin Konsepsiyası miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsinin elmi-praktik əsaslarını formalaşdırır və aşağıdakı məqsədləri qarşıya qoyur: 1) miqrasiya axınlarının sosial-iqtisadi inkişaf və milli təhlükəsizlik kontekstində optimallaşdırılması; 2) məcburi və sosial-iqtisadi miqrantların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi; 3) beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində qaçqın və sığınacaq axtaran şəxslərlə bağlı humanitar prinsiplərin təmin edilməsi; 4) ölkə daxilində miqrasiya balansının qorunması və regionların inkişafında əhalinin rəşional məskunlaşdırılmasının dəstəklənməsi²¹.

Beləliklə, miqrasiya siyasətinin məqsədyönlü və kompleks idarə edilməsi Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyasının ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla, həm sosial sabitliyin, həm də milli təhlükəsizliyin təmin edilməsində həlledici rol oynayır.

Konsepsiyaya görə Azərbaycanda xarici miqrasiyanın subyektlərini qaçqın düşmüş emiqrant və immiqrantlar, "qaçqın" statusunu almaq istəyən və sığınacaq axtarışında olan şəxslər, qaçqınlara bənzər vəziyyətə düşmüş miqrantlar, əmək miqrantları, qeyri-qanuni miqrantlar, tranzit miqrantlar təşkil edirlər. Konsepsiya Azərbaycan Respublikasında miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsinin əsas məqsədlərini belə ifadə edir: *Azərbaycan Respublikasında miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsinin əsas məqsədini Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin və sabit sosial - iqtisadi, demografik inkişafının təmin edilməsi, əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi, ölkə ərazisində əhalinin rəşional yerləşdirilməsi, Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq - Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması, qaçqın və məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına təhlükəsiz şəraitdə və ləyaqətlə qayıtmasının təmin edilməsi, beynəlxalq standartlara uyğun sığınacaq üçün milli sistemin yaradılması, miqrantların intellektual və əmək potensialından istifadə, idarə olunmayan miqrasiya proseslərinin mənfi təsirinin aradan qaldırılması, insan ticarəti də daxil olmaqla qeyri-qanuni miqrasiyanın qarşısının alınması, gözlənilməz kütləvi miqrasiyaya səbəb ola biləcək amillərin öyrənilməsi və onların optimal həlli üçün vaxtında kompleks tədbirlərinin hazırlanması məsələləri təşkil edir*²².

Tənzimlənmənin əsas prinsipləri kimi isə "a) bütün miqrantların hüquq və azadlıqlarının beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri gözlənilməklə qanun əsasında müdafiəsi; b) Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin və milli maraqlarının müdafiəsi; c) miqrantların hüquqlarının qorunması və onların məcburi aktlardan, ksenofobiya və diskriminasiyalardan və insanlarla ticarətin bütün hallarından, xüsusilə qadın və uşaqlarla ticarət hallarından müdafiə olunması; d) müxtəlif kateqoriyalı miqrantların problemlərinin ünvanlı şəkildə həll edilməsi;

e) "Qaçqın" statusu almaq niyyətində olan və sığınacaq axtaran şəxslərə və digər məcburi miqrantlara beynəlxalq təşkilatlar və dövlət tərəfindən maddi və hüquqi yardımların göstərilməsi, miqrantların özünütəminat məsələlərinə şəraitin yaradılması və könüllü şəkildə öz ölkələrinə qayıtmalarının və 3-cü ölkəyə getmələrinin təşkili; f) məcburi miqrantlara dövlət yardımının həyata keçirilməsi, miqrantların özünütəminat məsələlərinə şəraitin yaradılması və daimi yaşayış yerlərinə könüllü qayıtmalarının stimullaşdırılması; g) miqrasiya proseslərinin, xüsusilə də əmək miqrasiyası proseslərinin tənzimlənməsində ölkənin sosial - iqtisadi inkişafının nəzərə alınması; h) miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsində insan hüquqları və azadlıqlarının qorunması sahəsində dövlətlərarası və beynəlxalq əməkdaşlığın və yenidən işlənmiş Avropa Sosial Xartiyasının

²¹ <https://viewer.rsl.ru/rsl01012179437>

²² Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasəti Konsepsiyası//20 fevral 2003 - cü il tarixli 854 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. <https://e-qanun.az/framework/630> - 2004.

*tələblərinin mühüm amil kimi qəbul edilməsi*²³.

Konsepsiyanın məqsədlərinə və prinsiplərinə əsasən xarici siyasət sahəsində müəyyən edilən vəzifələr arasında yuxarıda qeyd etdiyimiz 6R aspektlərindən bəziləri öz əksini tapıb. Məsələn, vəzifələr arasında olan “xaricdə yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının müdafiə edilməsi” vəzifəsi, həmçinin “xaricdə yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının yerli əhali ilə bərabər hüquqlardan istifadə etmələrinə, onların Azərbaycanla etnik, dini, mədəni əlaqələrinə hörmətlə yanaşılmasına kömək göstərilməsi”, “Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının əmək fəaliyyəti ilə məşğul olduğu ölkələrlə əmək miqrasiyası və əməkçi miqrantların sosial müdafiəsi” vəzifələri “resurs” aspektinə aiddir²⁴.

Konsepsiya Azərbaycan Respublikasında miqrasiya proseslərinin idarə olunması sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün müxtəlif tədbirlərin, o cümlədən ölkədən beyin axınının, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin köçməsinin qarşısının alınmasına yönəlmiş həvəsləndirici dövlət tədbirlərinin həyata keçirilməsini və ölkənin hər il üçün immiqrasiya, o cümlədən əmək miqrasiyası kvotasının müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur²⁵. Əmək miqrantlarının kvotası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2016-cı il 14 mart tarixli 124 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əmək miqrasiyası kvotasının müəyyən edilməsi Qaydası”²⁶ hüquqi sənədi ilə tənzimlənir. Konsepsiyanın 2.4.3-cü bəndi Azərbaycan Respublikasına xarici işçi qüvvəsinin cəlb olunmasında yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə üstünlük verilməsini nəzərdə tutur. Bu zaman yerli kadrların peşə hazırlığının artırılmasında Azərbaycanda işləyən yüksək ixtisaslı əcnəbi mütəxəssislərin²⁷ təcrübəsindən istifadə edilməsi nəzərdə tutulur²⁸.

Konsepsiyada miqrasiyanın ümumi tendensiyası ilə bağlı məsələlər öz əksini tapıb. Belə ki, Konsepsiya nəzərdə tutur ki, emiqrasiya, nə qədər mümkünsə stimullaşdırılmasın. Xüsusilə, yüksək ixtisaslı kadrların emiqrasiyası ölkənin rəqəbətçiliyini aşağı salır. Digər tərəfdən, əgər belə emiqrasiya varsa, emiqrantların hüquqlarının qorunması və onların əmək fəaliyyətindən qazandıqlarının ölkəyə təhlükəsiz transfer olunması, özlərinin isə getdikcə ölkəyə qayıdışının stimullaşdırılması tədbirlərinin həyata keçirilməsi arzuolunandır. Bütün bunlar Konsepsiyada nəzərə alınıb. Məsələn, Konsepsiyada idarəetmənin təkmilləşdirilməsi tədbirləri arasında “Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının xarici ölkələrdə işə düzəlmələrinə şəraitin yaradılması, xarici ölkələrdə işləyən vətəndaşların sosial və hüquqi müdafiəsinin təmin edilməsinə yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi”²⁹, “əvvəllər xaricə daimi yaşamağa və ya əmək müqaviləsi ilə işləməyə getmiş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, ilk növbədə yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin Azərbaycan Respublikasına qayıtmalarının stimullaşdırılması” yer alıb³⁰. Həmçinin yüksək ixtisaslı kadrların ölkəni tərk etməməsi üçün onlara ölkəmizdə əlverişli iş şəraitinin yaradılması da diqqət mərkəzindədir. Bu yuxarıda qeyd etdiyimiz 6R aspektlərindən biridir. Həmçinin azərbaycanlı emiqrantların həmin ölkələrdə fəaliyyət göstərən icma və birlikləri ilə, həmçinin səfirlikləri ilə əlaqələrinin genişləndirilməsi və belə miqrantların lobbichilik fəaliyyətindən ölkəmizin maraqları üçün istifadə edilməsi Konsepsiyada nəzərdə tutulub. Belə əlaqə həm də emiqrantların hüquqlarının qorunmasında əhəmiyyətli olur.

Konsepsiyada emiqrasiyanın dolayı tənzimlənməsi, daha dəqiq desək, iqtisadi tənzimlənməsi məsələləri də öz əksini tapıb. Belə ki, Konsepsiyanın 2.4.5-ci bəndində əhalinin məşğulluq probleminin həlli, bölgələrdə əmək bazarının tarazlaşdırılması və regionlara investisiyaların artırılması nəzərdə tutulur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, iqtisadi problemlər yüksək ixtisaslı kadrların ölkədən emiqrasiyasında ciddi rol oynayır və belə emiqrasiyanın məhdudlaşdırılmasında ən təsirli tədbir inzibati tədbirlər deyil, məhz iqtisadi tədbirlərdir³¹.

Konsepsiyada emiqrasiyanın dolayı metodlarla məhdudlaşdırılması, yüksək ixtisaslı kadrların

²³ Yəni orada

²⁴ Yəni orada

²⁵ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01012179437>

²⁶ Əmək miqrasiyası kvotasının müəyyən edilməsi Qaydası// Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 14 mart 2016 - cı il tarixli 124 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. <https://e-qanun.az/framework/32546>

²⁷ <https://migration.gov.az>

²⁸ <https://migration.gov.az>

²⁹ Yəni orda

³⁰ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasəti Konsepsiyası//20 fevral 2003 - cü il tarixli 854 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. <https://e-qanun.az/framework/630> - 2004.

³¹ https://nauchforum.ru/files/2025_07_17_econ/7%2896%29.pdf

Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb edilməsi, yüksək ixtisaslı emiqrantların ölkəyə qayıdışına dəstək verilməsi, immiqrasiya ilə bağlı kvotanın tətbiqi, emiqrantların Azərbaycanın xaricdə fəaliyyət göstərən birlikləri və səfirlikləri ilə əlaqələrinin genişləndirilməsi, potensial emiqrantların ölkə iqtisadiyyatında çalışmasına şəraitin yaradılması və sair tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün zəruri mexanizm³² də təklif edilmişdir³³.

Artıq 2024-cü il 6 iyun tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən “Yüksəkixtisaslı əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında əmək fəaliyyətinə cəlb edilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Sərəncam imzalanmışdır³⁴.

Bu Sərəncamın əsas məqsədi ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində, xüsusilə də elmi, texnoloji, sənaye, səhiyyə, təhsil və innovasiya yönümlü sahələrdə yüksək ixtisaslı kadr çatışmazlığının aradan qaldırılması, beynəlxalq təcrübənin cəlb edilməsi və əmək bazarının rəqabət qabiliyyətinin artırılmasıdır.

Sənəddə nəzərdə tutulur ki, ölkəyə gələn yüksək ixtisaslı əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin əmək fəaliyyətinə cəlb olunması zamanı sürətli və şəffaf icazə mexanizmləri tətbiq olunsun, onların vizaların, iş icazələrinin və yaşayış hüquqlarının verilməsi sadələşdirilmiş qaydada həyata keçirilsin. Bununla yanaşı, Sərəncamda müvafiq dövlət qurumlarına — xüsusilə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinə, Dövlət Miqrasiya Xidmətinə və İqtisadiyyat Nazirliyinə — bu sahədə institusional və hüquqi mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi tapşırılmışdır.

Bu addım Azərbaycanın global iqtisadi sistemə integrasiyasını gücləndirməklə yanaşı, innovasiyaların, biliklərin və qabaqcıl texnologiyaların transferinə şərait yaradır. Eyni zamanda, sərəncam ölkədə insan kapitalının inkişafı, əmək bazarında keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsi və rəqabətə davamlı iqtisadi mühitin formalaşdırılması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 04 aprel 2025-ci il 99 №-li Qərarına əsasən Şəxsin yüksəkixtisaslı miqrant hesab olunmasının qiymətləndirilməsi qaydası və meyarları təsdiq edilib³⁵.

Qərara əsasən qeyd edilir ki, “Yüksəkixtisaslı əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında əmək fəaliyyətinə cəlb edilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2024-cü il 6 iyun tarixli 156 nömrəli Sərəncamı ilə təsis edilmiş Yüksəkixtisaslı Miqrant Proqramı çərçivəsində əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin müraciətlərinin qəbulu, baxılması və onların yüksəkixtisaslı miqrant hesab olunmasının qiymətləndirilməsi, həmçinin qiymətləndirilmənin nəticəsinin rəsmiləşdirilməsi və ləğv edilməsi mexanizmlərini, eyni zamanda Proqram çərçivəsində əcnəbilərin yüksəkixtisaslı miqrant hesab olunmasının qiymətləndirilməsi meyarlarını, habelə hər bir meyar üzrə qiymətləndirilmə aparılarkən təyin ediləcək bal hədlərini və qiymətləndirilməni həyata keçirəcək dövlət orqanlarını (qurumlarını), eləcə də bu istiqamətdə prosesin effektivliyinin nəzarətdə saxlanılması və yüksəldilməsi üçün hesabatlılığın təmin olunmasını müəyyən edir.

Qaydalara əsasən qiymətləndirilmə əcnəbinin elektron müraciəti əsasında altsistem vasitəsilə aparılır.

Qiymətləndirilmə meyarları üzrə dövlət orqanları bal təyin edir və yekunda bütün ballar cəmlənir. Verilmiş balların cəmi azı 70 (yetmiş) bal olduqda əcnəbi yüksəkixtisaslı miqrant hesab olunması üçün nəzərdə tutulan keçid balını toplamış hesab olunur. Şəxsin yüksəkixtisaslı miqrant hesab olunması elektron sənədlə rəsmiləşdirilir. Elektron sənəd 5 il müddətinə verilir³⁶.

Qiymətləndirilmə meyarları və hər bir meyar üzrə qiymətləndirilmə aparılarkən təyin ediləcək bal hədləri aşağıdakı cədvələ əsasən müəyyən edilir³⁷:

³² https://aak.gov.az/upload/dissertation/_qtisad_elml_ri/AKIFE-AZE.pdf

³³ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01000259108>

³⁴ <https://president.az/az/articles/view/66211>

³⁵ <https://publications.iom.int/>

³⁶ <https://nk.gov.az/az/xeberler/matbuat-xidmatinin-bulletenleri/sexxsin-yuksekixtisasli-miqrant-hesab-olunmasinin-q-3324>

³⁷ <file:///C:/Users/User/Downloads/67ef8a2d5d7ad.pdf>

	Meyarlar	Qiymətləndirilir (bal ilə)
1	Mütəxəssis olduğu sahədə təcrübəsi	0 – 35
2	Ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf istiqamətləri ilə uyğunluğu	0 – 20
3	Təhsili	0 – 15
4	Maliyyə təminatı	0 – 15
5	Daxili əmək bazarına müsbət təsiri	0 – 10
6	Xarici dil bilikləri	0 – 5

Konsepsiyada təklif edilən mexanizmlərin əksəriyyəti immiqrantlarla bağlıdır və emiqrantların probleminin həllini nəzərdə tutmur. Yalnız təklif edilən bir mexanizm, *xaricdə yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquqlarının qorunması, readmissiyası və vətəndaşların gediş - gəliş qaydalarının müəyyənləşdirilməsi də daxil olmaqla miqrasiya məsələləri üzrə beynəlxalq müqavilələrin bağlanması*³⁸ emiqrantlarla birbaşa bağlıdır. Konsepsiyanın təklif etdiyi digər mexanizmin, yəni “miqrasiya məsələləri üzrə elmi tədqiqat və peşəkar kadr hazırlığı sisteminin yaradılması” diqqətə layiqdir.

Azərbaycanda miqrasiya rejimlərinə həsr edilən çoxlu sayda tədqiqatların müqayisəsi deməyə əsas verir ki, Azərbaycanda miqrasiya rejimi inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə xeyli yumşaqdır. Bəzi ölkələr üçün viza rejimi tətbiq edilmir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasəti Konsepsiyasında emiqrasiyanın dolayı metodlarla məhdudlaşdırılması, yüksək ixtisaslı kadrların Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlb edilməsi, yüksək ixtisaslı emiqrantların ölkəyə qayıdışına dəstək verilməsi, immiqrasiya ilə bağlı kvotanın tətbiqi, emiqrantların Azərbaycanın xaricdə fəaliyyət göstərən birlikləri və səfirlikləri ilə əlaqələrinin genişləndirilməsi, potensial emiqrantların ölkə iqtisadiyyatında çalışmasına şəraitin yaradılması və s. tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün zəruri mexanizm də təklif edilib³⁹. Bunlar arasında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, əlbəttə, mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Lakin qeyd edilən tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün konkret mexanizm hələ də yaradılmayıb⁴⁰.

Nəticələrin əsaslandırılması

1. Azərbaycanda miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi hüquqi baxımdan kifayət qədər sistemləşmiş olsa da, **emiqrasiya** ilə bağlı institusional tədbirlər **immigrasiyaya** nisbətən zəifdir;
2. Miqrasiya Məcəlləsi və Konsepsiyada **immigrasiya** üçün əlverişli şərait (xüsusilə yüksək ixtisaslı əcnəbilər üçün) nəzərdə tutulsa da, **yüksək ixtisaslı azərbaycanlı emiqrantların geri qayıdışı** istiqamətində konkret mexanizmlər çatışmır;
3. **İqtisadi tənzimləmə** mexanizmləri, xüsusilə məşğulluğun artırılması, regionlara investisiyanın yönəldilməsi, əmək bazarının tarazlaşdırılması kimi tədbirlər miqrasiyanın azaldılmasında **daha effektiv** vasitədir;

Tədqiqatın elmi yeniliyi

Azərbaycan miqrasiya siyasətinin **6R modeli** üzrə ilk sistemləşdirilmiş elmi təhlili aparılmışdır;

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti

Sosial siyasət – yoxsulluğun azaldılması və regionlarda rifahın yüksəldilməsi üçün sosial müdafiə proqramlarının hədəflənməsini optimallaşdırır;

Diaspora siyasəti – xaricdə yaşayan azərbaycanlıların vəsaitlərini milli iqtisadiyyata cəlb etmək üçün effektiv mexanizmlərin işlənməsinə töhfə verir;

TƏKLİF VƏ TÖVSIYƏLƏR

1. Miqrasiya siyasətinin miqrantların strukturuna uyğun olaraq dinamik tənzimlənməsi vacibdir.

Miqrantların yaş, təhsil, peşə və ixtisas səviyyəsi kimi struktur xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla dövlətin miqrasiya siyasətində çevik və məqsədyönlü yanaşmalar tətbiq olunmalıdır.

2. Yüksək ixtisaslı potensial emiqrantların ölkəyə geri dönüşünün təşviqi üçün dəstək mexanizmləri yaradılmalıdır.

Bu çərçivədə onların bilik və bacarıqlarının ölkə iqtisadiyyatında səmərəli istifadəsinə şərait yaratmaq üçün uyğun iş yerlərinin yaradılması və daxili əmək bazarının balansını qoruyacaq

³⁸ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya İdarəetmə Siyasəti Konsepsiyası//20 fevral 2003 - cü il tarixli 854 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. <https://e-qanun.az/framework/630> - 2004.

³⁹ <https://meclis.gov.az/news.php?id=5797&lang=az>

⁴⁰ https://aak.gov.az/upload/dissertation/_qtisad_elml_ri/AKIFE-AZE.pdf

institusional mexanizmlərin formalaşdırılması vacibdir.

3. Azərbaycandan emiqrasiyanın azaldılması məqsədilə institusional tədbirlərlə yanaşı məşğulluq imkanlarının artırılması istiqamətində səylər intensivləşdirilməlidir.

İşsizlik səviyyəsinin azaldılması emiqrasiyanın əsas səbəblərindən birini aradan qaldırmaqla, ölkədən kənara axının qarşısının alınmasına töhfə verə bilər.

4. İmmiqrasiya kvotalarının müəyyənləşdirilməsində yerli əmək bazarının tələbləri əsas meyar kimi nəzərə alınmalıdır.

Bu, həm daxili işçi qüvvəsinin qorunmasına, həm də xarici işçi qüvvəsindən səmərəli istifadəyə imkan yaradacaqdır.

5. Yüksək ixtisaslı xarici mütəxəssislərin Azərbaycan iqtisadiyyatına cəlbi üçün mərhələli (qısamüddətli, orta və uzunmüddətli) strategiya hazırlanmalıdır.

Bu məqsədlə müvafiq səlahiyyətə malik institusional qurumun yaradılması məqsədəuyğundur.

6. Azərbaycandan olan emiqrantların xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən diaspor təşkilatları və səfirliklərlə əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər görülməlidir.

Bu, həm emiqrantların ölkə ilə əlaqələrinin qorunmasına, həm də milli maraqların təbliğinə xidmət edə bilər.

7. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Xidməti (ARDMX) nəzdində miqrasiya prosesləri üzrə vahid informasiya mərkəzinin yaradılması məqsədəuyğundur.

Bu mərkəz miqrasiya ilə bağlı məlumatların toplanması, təhlili və siyasət formalaşdırmasında istifadə olunması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

8. ARDMX nəzdində miqrasiya proseslərinin elmi əsaslarla öyrənilməsi üçün müstəqil tədqiqat qrupunun yaradılması zəruridir.

Bu qurum ölkədə və beynəlxalq səviyyədə miqrasiya trendlərinin təhlili və müvafiq elmi araşdırmaların aparılması ilə məşğul olmalıdır.

Направления регулирования международной миграции населения в Азербайджане

Акифа Агаярова

Кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник отдела «Демография и проблемы занятости» Института экономики, Азербайджанская Республика

E-mail: akifaagayarova1980@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4714-5330>

Резюме: В статье анализируются направления регулирования международной миграции населения в Азербайджане в контексте институциональных и экономических методов, а также рассматриваются механизмы управления миграционными процессами на основе нормативно-правовых актов, Миграционного кодекса, положений Конституции и Концепции государственной миграционной политики⁴¹. Особое внимание уделяется эмиграции высококвалифицированных кадров, проблеме «утечки мозгов» и подходу «6R» Ловелла, применяемому в международной практике. В статье обосновывается необходимость стимулирования иммиграции и ограничения эмиграции преимущественно косвенными — экономическими — методами. Также анализируются нормативные акты, принятые в 2024–2025 годах, в частности новые механизмы оценки, внедрённые в рамках Программы высококвалифицированных мигрантов. В заключение отмечается, что миграционная политика Азербайджана в основном ориентирована на иммиграцию, однако существует потребность в формировании более конкретных механизмов удержания и возвращения высококвалифицированных эмигрантов.

Ключевые слова: Миграционная политика, диаспора, эмиграция, иммиграция, высококвалифицированные кадры.

⁴¹ <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01012179437>